

LÉONORA MIANO

Hoelang nog duurt de nacht

Vertaald uit het Frans door Eva Wissenburg

v an **gen** **ne** **p**
amsterdam

Gepubliceerd met steun van het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken,
het Institut Français des Pays-Bas / Maison Descartes en de BNP Paribas

Eerste druk februari 2015

Oorspronkelijke titel en uitgave *La saison de l'ombre*,
Éditions Grasset & Fasquelle, Parijs 2013

© Editions Grasset & Fasquelle, 2013

© Nederlandse vertaling, Uitgeverij Van Genneep | Eva Wissenburg
Nieuwezijds Voorburgwal 330, 1012 RW Amsterdam

Ontwerp omslag Léon Groen

Drukwerk Bariet, Steenwijk

ISBN 9789461642783 | NUR 302

www.uitgeverijvangenneep.nl

Roetzwarte dageraad

Ze weten het niet, maar het overkomt hun op hetzelfde moment. Na een aantal nachten zonder slaap doen de vrouwen van wie de zoons niet meer zijn gevonden hun ogen dicht. De hutten zijn na de grote brand niet allemaal herbouwd. De vrouwen zijn samengebracht in een woning ver van de anderen en vechten zo goed als ze kunnen tegen het verdriet. Overdag zeggen ze niets over hun bezorgdheid, spreken ze het woord 'verlies' en de namen van de zoons die niet meer zijn gezien niet uit. Ook de geestelijk leider is spoorloos verdwenen en daarom heeft de Raad de beslissingen genomen die noodzakelijk leken. Van de vrouwen zijn de oudsten geraadpleegd. Zij die hun bloed al manenlang niet meer zien. Zij die in de ogen van de stam nu gelijk zijn aan de mannen.

Twee vrouwen hadden het voorrecht na de tragedie gehoord te worden en van die twee is vooral geluisterd naar Ebeise, de eerste vrouw van de geestelijk leider. Als vroedvrouw heeft ze heel wat vrouwen in barensood bijgestaan. Ze heeft gezien hoe sommige notabelen bevend van angst stonden te wachten buiten de hut waar een leven ging ontluiken, hoe ze op hun lippen beten, op geneeskrachtige kruiden kauwden in de hoop tot rust te komen en smeekbeden prevelden tot de maloba¹

1. Een woordenlijst aan het eind van het boek geeft uitleg bij de meest voorkomende Douala-termen. Douala is een taal die wordt gesproken aan de kust van Kameroen.

om verlost te worden van dit bestaan tussen de levenden, zo ondraaglijk vonden ze de beproeving. Ze heeft gezien hoe ze hun onderbuik vasthielden en zenuwachtig heen en weer liepen, terwijl het zweet van hun voorhoofd gutste alsof ze zelf moesten bevallen.

Ze heeft hen een hoge borst zien opzetten wanneer de zuigeling aan de geesten van de voorouders werd getoond. Als hun kind verkeerd in de buik lag, of erger nog, als het levenloos ter wereld kwam, droogde de vroedvrouw de tranen van de vaders en verlichtte ze de angst voor de eindeloze reeks offers die moesten worden gebracht om het lot te bezweren. En ze bereidde het kruidenmengsel dat nodig was bij het scarificeren van de ouders van de doodgeborene. Bij dit volk wordt er een symbool in hun huid gekerfd om de dood eraan te herinneren dat hij hun al een kind heeft ontnomen. Kortom, deze vrouw heeft de wijzen kwetsbaar gezien, verslagen. Er was niemand in de vergadering van ouderen die haar ontzag kon inboezemen.

Er werd dus naar de oude vrouw geluisterd. Zij was de gene die voorstelde de vrouwen van wie de zoons niet meer zijn gevonden onder hetzelfde dak onder te brengen. *Op die manier, verklaarde ze, zal hun verdriet worden vastgehouden in een duidelijk afgebakende ruimte en verspreidt het zich niet over het hele dorp. We hebben onze handen vol aan het uitzoeken wat ons is overkomen en aan het herbouwen...* Omdat hij niet wilde achterblijven gaf Mukano, het stamhoofd, nadat hij met een knikje had goedgekeurd dat de treurende vrouwen zouden worden afgezonderd, de dapperste mannen bevel de wildernis rondom het dorp te doorzoeken. Daar vonden ze misschien aanwijzingen die nieuwe aanvallen konden voorkomen.

Sommige Raadsleden wilden beschuldigingen uiten. Wijzen op nalatigheden jegens de voorouders, de maloba en jegens

Nyambe zelf. Hoe was zo'n drama anders te verklaren? De ontevreden Raadsleden slikten hun protesten in. Hun mening zouden ze nog wel geven, maar het leek hun verstandig geduld aan de dag te leggen. Ze zouden wachten met het afschieten van hun pijlen tot de schade was hersteld, om er niet van beschuldigd te worden dat ze de geest van de tweedracht de hut van de Raad binnenhaalden. Tijdens de bespreking kruiste de heldere blik van de vroedvrouw meermaals die van de zwaarlijvige Mutango. In de uitpuilende ogen van de hoogwaardigheidsbekleder zag de vrouw donderwolken ontstaan en ze wist zeker dat die bij de eerste de beste gelegenheid boven het stamhoofd zouden openbreken. De twee mannen zijn broers, bloedverwanten. Ze zijn praktisch op dezelfde dag ter wereld gekomen, maar geboren uit twee verschillende moeders, en als de wetten in dit gebied anders waren geweest hadden ze allebei aanspraak kunnen maken op de functie van stamhoofd. Bij de Mulongo's wordt de macht echter overgedragen via de vrouwelijke lijn. Alleen Mukano's moeder had koninklijk bloed.

Mutango heeft dat altijd onrechtvaardig gevonden. Hij wees er vaak op dat dit systeem niet logisch is. Vrouwen worden als kinderen gezien tot ze in de menopauze komen, dus is het belachelijk dat zij het voorrecht om te regeren overdragen, zelfs al zijn het de mannen die het hoogste gezag uitoefenen. Tot nu toe is het de broer van het stamhoofd niet gelukt de regel te laten veranderen, maar in deze woelige tijden zal hij bondgenoten weten te vinden om hem een handje te helpen. Ebeise is op haar hoede. Hoe dan ook, de Raad heeft besloten een deel van de vrouwen uit de gemeenschap in één hut bijeen te brengen. De vrouwen van wie de zoons niet meer zijn gevonden. Het leek hun niet nodig ook degenen die hun echtgenoot niet meer hebben gezien apart te zetten, zoals de vroedvrouw.

Zij zijn maar met zijn tweeën. Ebeise's lotgenoot, Eleke, de gezegener van het dorp, is de ochtend na de brand getroffen door een mysterieuze ziekte. Tijdens de bijeenkomst van ouderen raakte ze buiten bewustzijn op het moment dat ze het woord nam. Ze moest naar huis worden gebracht. Sindsdien heeft niemand haar meer gezien.

*

Op het grondgebied van de Mulongo's staat de dag op het punt de nacht te verdrijven. Het vogelgezang dat het licht aankondigt is nog niet te horen. De vrouwen slapen. In hun slaap overkomt hun iets vreemds. Hun geest zweeft door het rijk van de dromen, die een andere dimensie van de realiteit vormen, en daar vindt een ontmoeting plaats. Een schimmige aanwezigheid benadert hen, ieder van hen, en allemaal zouden ze de stem die tot hen spreekt uit duizenden herkennen. In hun droom buigen ze hun hoofd, strekken ze hun nek en proberen ze door de schaduw heen te kijken. Dat gezicht te zien. Maar de duisternis is ondoordringbaar. Ze kunnen niets onderscheiden. Er zijn slechts deze woorden: *Moeder, doe open opdat ik opnieuw geboren kan worden.* Ze deinzen terug. De stem dringt aan: *Moeder, haast je. Het moet gebeuren voor de ochtend komt. Anders is alles verloren.* Zelfs met gesloten ogen weten de vrouwen dat ze op hun hoede moeten zijn voor stemmen zonder gezicht. Het Kwaad bestaat. Het kan zich anders voordoen dan het is. Hun bloed schreeuwt dag en nacht om degene van wie ze het stemgeluid nu weer horen. Maar wat kun je doen als je twijfelt? Het dorp is nog maar net getroffen door een groot ongeluk. Ze willen niet de oorzaak zijn van nog groter leed. Ze zijn immers al gescheiden van de groep, alsof ze kwaadaardig zijn.

Natuurlijk is hun uitgelegd, de vroedvrouw heeft die taak op zich genomen, dat de maatregel tijdelijk was, dat hij slechts zolang zou duren als de ouderen nodig hadden om de situatie in kaart te brengen. Daarna konden ze terug naar hun gezin. Dat was niet voldoende om hen gerust te stellen. Ze lopen met gebogen hoofd. Praten nauwelijks met elkaar. Hun jongere kinderen zien ze niet meer, die zijn toevertrouwd aan de andere echtgenotes van hun man. Als het tijd is om te gaan slapen leggen ze hun nek op een houten hoofdsteen, om ervoor te zorgen dat de geraffineerde kapsels waarmee ze zich nog altijd tooien niet door de war raken, en ook in de hoop zo de kwaliteit van hun dromen te waarborgen. Het tijdstip dat bestemd is voor dromen moet even plechtig als een ritueel tegemoet worden getreden. De droom is een reis in jezelf, buiten jezelf, door de kern van de dingen en nog verder. Een droom is meer dan een moment in de tijd, het is ook een ruimte. De plaats van de onthulling. Soms de plaats van de illusie, want de onzichtbare wereld wordt ook bevolkt door boosaardige wezens. Je legt je hoofd niet zomaar ergens neer als je je op een droom voorbereidt. Je hebt een goede ondersteuning nodig. Een voorwerp gesneden uit een stuk hout dat is uitgekozen vanwege de geest die erin woont, en waarover gewijde woorden zijn uitgesproken voordat het werd afgezaagd. Zelfs als al die voorzorgsmaatregelen zijn genomen is het niet verstandig te vertrouwen op een stem die je denkt te herkennen.

In eenzelfde beweging draaien de vrouwen zich om. Nerveus. Ze doen hun ogen niet open. De stem dringt aan, sterft dan weg. De laatste woorden weerklinken in hun hoofd: ... *voor de ochtend komt. Anders is alles verloren.* Er sippelen tranen onder hun gesloten oogleden door als ze een hand tussen hun benen laten glijden en hun knieën buigen. Zo kunnen ze zich niet ope-

nen. Voorkomen dat de schaduw bij hen binnendringt. Ze huilen. Het overkomt hun allemaal. Op dat ogenblik. Als een van hen zich in een moment van zwakte ontsluit zullen de anderen daar niets van weten. Geen van hen zal over de droom praten. Geen van hen zal een zuster apart nemen en haar toefluisteren: *Hij is gekomen. Mijn eerstgeborene. Hij heeft me gevraagd...* Ze zullen de namen van de zoons van wie het lot onbekend is niet uitspreken. Uit angst dat het Kwaad vat krijgt op die specifieke luchtrillingen. Als ze nog in leven zijn is behoedzaamheid geboden. De namen zijn altijd bij hen. Ze zingen in hen van de dageraad tot de avondschemering en achtervolgen hen daarna in hun slaap. Soms is er niets anders in hun gedachten. Ze spreken ze niet uit. Ze zijn immers al apart gezet om te voorkomen dat het dagelijks leven van de anderen besmet raakt door de klaagzang van hun hart. De anderen, die het geluk hebben alleen maar een hut of wat spullen te zijn kwijtgeraakt.

Ze doen hun ogen open. Kort voor de ochtendzang van de vogels begint. De duisternis verdwijnt maar langzaam. Ze hebben het gevoel dat ze nog dromen, praten niet en zolang de dag nog niet is aangebroken doen ze alsof ze slapen. Al snel krijgen ze genoeg van het toneelspelen en kunnen ze hun ogen niet meer dichthouden. Hun blik dwaalt door het donker. Sommigen menen het patroon te onderscheiden van de mat van esoko waar ze op liggen, de kruisende vezels en de vierkanten die zijn geborduurd met fijne bladnerven. Ze bewegen niet. Hun nek rust nog altijd op de hoofdsteen. De moeders van de jongens die niet meer zijn gevonden staan er even bij stil dat het een geluk is dat de hut van de meester-houtsnijder niet helemaal is vernietigd. Onmisbare spullen konden op tijd worden gered. Daarom hoeven ze hun hoofd nu niet op een opgerolde mat te leggen, met de rest van hun lichaam direct op de grond.

Het wil maar niet licht worden. Dat zien ze door de openstaande deur. De hut die hun is toegewezen kan niet dicht. Ze rillen onmerkbaar terwijl ze wachten tot de dag begint. Dan zullen ze naar buiten gaan. Hun bezigheden uitvoeren alsof er niets aan de hand is. Zich afvragen, zonder iets te eisen, of ze binnenkort terug mogen naar hun gezinnen. Ze zullen slechts onbeduidende woorden wisselen, de dingen die je zegt tijdens huishoudelijke klusjes. De woorden die je uitspreekt wanneer je met z'n tweeën knollen stamp. Wanneer je plantenvezels verzamelt om een dibato of een manjua van te maken. Nu wachten ze nog. Tasten het donker binnen en buiten de gemeenschappelijke hut af met hun blik. De vrouwen van wie de zoons niet meer zijn gevonden weten niet dat de zon al plaats heeft genomen aan de hemel. Hij straalt onder de naam Etume, zijn eerste identiteit. In de loop van de dag wordt hij Ntindi, Esama, Enange en geeft zo, door zijn mutaties, het dagelijkse verloop van de tijd aan.

Ebeise is de eerste die het verschijnsel opmerkt. Ze heeft de gewoonte op te staan voor de dag aanbreekt om het eten van haar man te bereiden. Hij eet bij dageraad alleen gerechten die door zijn eerste vrouw zijn klaargemaakt. Vandaag brengt ze hem niets. Hij is verdwenen in de nacht van de grote brand. De stam is zijn geestelijk leider kwijt. Ze kijkt toe. Verdringt haar angst en haar woede en probeert het te begrijpen. Zoiets is nog nooit gebeurd. Onopvallend verlaat de vrouw haar hut en ze loopt naar de woning van Musima, haar oudste zoon. Hij brengt zijn nachten tegenwoordig door onder een boom achter op hun erf. Wanneer ze daar aankomt slaapt hij niet meer, maar is hij stukken schors aan het verbranden terwijl hij bezweringsen uitspreekt. Daarna zal hij de voorouders raadplegen, wat voedsel neerleggen bij de relieken en zijn handen

inwrijven met olie om nederig hun uit hout gesneden hoofden te masseren. De verdwijning van zijn vader is onverklaarbaar. Een man als hij lost niet zomaar op in het niets. Zelfs de dood zou hem niet kunnen verrassen. Hij zou hem van verre zien aankomen. Het precieze moment kunnen voorspellen. Ruim voor de fatale ontmoeting hebben gezorgd dat alles in orde was.

De zoon van de vroedvrouw en van de voorganger in de eredienst lijkt in gedachten verzonken. Hij staat op het punt om de ngambi voor de zoveelste keer te raadplegen. Zijn hart is rusteloos. Hij voelt zich zwak, omdat zijn vader is verdwenen voordat die hem alles heeft kunnen leren wat hij moet weten. Hij heeft hem talloze malen opgeroepen om hem in zijn dromen te zien, maar de man heeft zich niet getoond. Eén keer dacht hij zijn stem te horen. Maar die stierf te snel weer weg. Het was niet meer dan wat gefluister in de wind, een verre echo. Musima weet dat afstanden voor zijn vader niets voorstellen, waar hij zich sinds de brand ook mag bevinden. Een geest als de zijne zou niet zo lang wachten voor hij zich liet zien, tenzij er een ramp was gebeurd. En als hij naar de andere wereld was gegaan had zijn zoon hem een paar dagen geleden in zich voelen neerdalen. Wanneer hij zijn moeders voetstappen hoort, kijkt hij op. Ze gebaart hem te zwijgen en komt dichterbij. De vrouw heeft haar ochtendtoilet niet gemaakt. Anders zou haar huid glanzen van geurige njabi-olie. Ze zou poeder van rode klei op haar gezicht hebben gedaan om haar huid tegen de zon te beschermen. De oude vrouw heeft haar manjua aangeschoten, het kledingstuk dat iedereen sinds de grote brand draagt als een soort jammerklacht. Ze zullen het afleggen wanneer de wederopbouw is voltooid. Dan zullen ze samen de dindo eten, de maaltijd die wordt geserveerd als een beproeving is doorstaan. De vroedvrouw heeft geen sieraden omgedaan. Er hangt

alleen een ketting om haar hals, die ze nooit afdoet. Tijdens het lopen schommelt de amulet tussen haar naakte borsten.

De man staat op en buigt zijn hoofd als teken van respect. Ebeise fluistert: *Zoon, kom kijken. Snel, voordat het hele volk...* Ze trekt hem mee aan zijn arm. Ze hoeven niet ver te lopen. Het is van veraf zichtbaar. De vrouw wijst in de richting van de hut waar de vrouwen van wie de zoons niet meer zijn gezien zijn ondergebracht. Er hangt een dichte mist boven de woning. Als een dergelijk fenomeen bestond zou je het kunnen omschrijven als koude rook. De donkere sluier zorgt ervoor dat de nacht rondom het verblijf voortduurt terwijl een paar passen verderop de dag al is aangebroken. Moeder en zoon kijken toe. Musima doorbreekt de stilte en stamelt: *Denk je dat het een uiting is van hun verdriet?* Ebeise haalt haar schouders op: *Als we er het fijne van willen weten moeten we het hun vragen. En we moeten in actie komen voordat Mutango de gelegenheid aangrijpt om de wereld op zijn kop te zetten.* Ze kijken elkaar weer aan. Moeten ze het van dichterbij gaan bekijken? De roetzwarte massa lijkt onbeweeglijk boven de hut te hangen, maar zou neer kunnen storten op eenieder die haar wil bestuderen. Ze aarzelen. Dan besluit Ebeise naar de hut toe te gaan waar de vrouwen zijn ondergebracht van wie de zoons niet meer zijn gezien. Op dat moment tekent zich in de verte een silhouet af, vanachter de woning duikt hij op. Dankzij haar scherpe zicht herkent de vroedvrouw de lijvige Mutango. *Tss, zegt ze geërgerd, de dikbuik is al op de hoogte. Misschien heeft hij er zelfs iets mee te maken. In ieder geval mag hij hen niet eerder te spreken krijgen dan wij. Zoon, neem je verantwoordelijkheid. Nu je vader er niet is, ben jij de meester van de mysteriën.*

Musima loopt met zo veel mogelijk gezag op de oudere man af, hij probeert zijn trillende benen in bedwang te houden. Hij

voelt zich niet klaar voor deze rol, hij heeft er geen recht op zolang zijn vader niet op zijn minst aan hem is verschenen in een droom. Zolang zijn geest niet in hem is neergedaald om hem zijn kennis over te dragen voordat hij de andere wereld betrad. Wat moet hij doen als hij op de drempel van de hut staat? Wat moet hij vragen? Om wat tot rust te komen strijkt hij over de talisman die al sinds jaar en dag om zijn nek hangt, een voorwerp dat zijn vader zelf heeft gemaakt en geladen met de hulp van de voorouders. Zijn moeder volgt hem op de voet. Ze zijn nog behoorlijk ver weg als de notabele opkijkt en hen ziet. Mutango weet dat hij geen beweging meer moet maken. Vooral niet moet weglopen. Ebeise zal er niet voor terugdeinzen de Raad bijeen te roepen en hem voor alles verantwoordelijk te stellen. Hij wacht. Hij lijkt zich niet druk te maken om de zwarte wolk, ook al ontnemt die hem het zicht op de lucht.

De vroedvrouw blijft staan, precies waar de dag de nacht ontmoet. Haar zoon ook. Geen van beiden heeft haast om naar de notabele toe te gaan, die Ebeise een doordringende blik toewerpt. Ze nemen elkaar op zonder iets te zeggen. Dan wendt de vrouw zich tot haar zoon en mompelt: *Zorg dat ze naar buiten komen. Ga het huis niet in. Roep hen.* De hut waar de vrouwen in zitten ligt een eindje van de andere woningen af. De man kan zijn stem dus verheffen. Hij roept de vrouwen die daarbinnen verblijven op, herhaalt hun namen als een litanie. Al die tijd blijven de vroedvrouw en de hoogwaardigheidsbekleder elkaar aankijken. Ze hebben niet de moeite genomen de gebruikelijke begroetingen uit te wisselen. Hun houding is die van de windstreken die niets zijn zonder elkaar, die nodig zijn voor het evenwicht van de misipo, maar elkaar niet kunnen aanraken omdat de wereld dan in chaos zou omslaan. Musima reciteert de namen van de vrouwen van wie de zoons niet meer zijn gevonden.